

การพัฒนาระบบบริหารจัดการ

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคคล
ในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน จังหวัดนครพนม

วีระศักดิ์ จุลดาชัย*
พณิธา ยงพิทยาพงศ์*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ เครือข่ายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายวัตถุดิบ เครือข่ายการตลาด เครือข่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครือข่ายบรรจุกภัณฑ์ รวมทั้งการหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร มีกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนประเภทผ้าทอพื้นบ้าน จำนวน 5 กลุ่ม กลุ่มวิสาหกิจจักสาน 1 กลุ่ม กลุ่มวิสาหกิจเครื่องปั้นดินเผา 1 กลุ่ม และกลุ่มวิสาหกิจอู 1 กลุ่ม ดังต่อไปนี้ คือกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองบ้านโพนค้อ หมู่ที่ 4 ศูนย์ส่งเสริมหัตถกรรมทอผ้ามุกดาหาร กลุ่มทอผ้ามัดหมี่หนองผักตบ หมู่ที่ 4 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหนองผักตบพลังใหม่ หมู่ที่ 9 กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านปากช่อง กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลาง หมู่ที่ 1 กลุ่มอูบ้านภูไท และกลุ่มจักสานบ้านนามูลอื่น

*อาจารย์มหาวิทยาลัยนครพนม

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม มีความหลากหลายทั้งบริบทกลุ่ม มีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และศักยภาพที่แตกต่างกัน โดยการวิเคราะห์ด้วยกระบวนการ SWOT Analysis และนำผลจากกระบวนการวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มมาทำแผนพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเพื่อนำไปบูรณาการสู่ “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” ที่มีความหลากหลาย โดยการนำจุดแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มหนึ่งมาเสริมจุดอ่อนของอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นการหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน รวมทั้งการแบ่งปันทรัพยากรซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดเครือข่ายวัตถุดิบ เครือข่ายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายบรรจุกักตุน เครือข่ายพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครือข่ายการตลาดแบบต่างตอบแทน ประเภท Bateer Trade โดยใช้สถาบันการศึกษาและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นที่ปรึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จะต้องมีการมีแกนนำที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายที่ชัดเจน สมาชิกต้องเคารพในกฎระเบียบ มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการแบ่งปันทรัพยากรที่เป็นธรรม มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องกัน โดยยึดหลักการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป เพื่อเติมเต็มและส่งเสริมซึ่งกันและกันตามหลักการพัฒนาการเศรษฐกิจที่ยั่งยืน การอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม การรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การมีธรรมาภิบาล การเชื่อมโยงและการพัฒนาเครือข่ายจะต้องเป็นไปตามความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ ซึ่งปราศจากการจัดตั้งจากส่วนราชการ

หรือองค์กรจากภายนอก เพื่อสร้าง “เครือข่ายแบบประสานพลัง” ให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

Abstract

This Participatory Action Research has objective research for potential study of small and micro community enterprise. To build network for learning center, information, material, marketing, productivity, packaging and to find development method for small and micro community enterprise in Nakhon Phanom and Mukdahan Province. The aim to be composed of the local weaving fabric (8 groups), Bamboo weaving (1 group), Pottery production (1 group) and U-Liquor (1 group) as follows the local weaving fabric Ban Phonklo group, the Phamuk handy craft support center, the groups of woman agricultures Nongphuktop, the group of Nangphaktop's process of weaving fabric, the group of the cotton weaving fabric Ban Pakchong, group of pottery production Ban Klang, the group of U-liquor and the group of Bamboo weaving.

The results of research the 8 groups of small and micro community enterprise have environment diversity of every independent group. They have cultural capital, social capital, natural resource capital and to be different of potential, from the SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, treats) analysis method. They are conduct

potential of every group to integration for make master plan for small and micro community enterprise network. To bring strength from every group to promote for weaknesses group. They have share resources and to rise material, information, learning, packaging, productivity and bator trade market network with support by university and government organization.

The stakeholders of small and micro community enterprise for networks development, They need leadership of leader, clear of goal, the members to respect of law, a participatory for activity, study share resources, spirit of members. The human development with (GNH - gross national happiness) to promote sufficiency economy and sustainable, cultural conserving, to preserve environmental and good governance. They can link network with participatory of member and link network without government organization or out-side organization. To build a sustainable "Synergy Network"

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) การสัมภาษณ์กลุ่มเน้น (Focus Group) , การสัมภาษณ์แบบหยังลึก

2) การร่วมประเมินสถานการณ์ (Participatory Rapid Appraisal, PRA)

3) เทคนิค A.I.C.

4) เครื่องมือ Mind Map, Time Line

2. วิธีการศึกษา

2.1) ขั้นตอนการดำเนินงานของแผนงานวิจัย

1. จัดประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานของแผนงานวิจัย รวมทั้งการขอความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ณ พื้นที่เป้าหมาย

2. ทีมงานวิจัยวางแผนประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๕๘ ณ พื้นที่เป้าหมาย

3. คณะผู้วิจัยศึกษาความเป็นมาของชุมชนพื้นที่เป้าหมาย โดยการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลชุมชนด้านต่าง ๆ จากการจัดเวทีชาวบ้าน, จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในชุมชน, การสังเกตจากสภาพความเป็นจริง และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเกี่ยวกับบริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสของชุมชน

4. คณะผู้วิจัยศึกษาศักยภาพและการวิเคราะห์ปัญหาากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย โดยการจัดเวทีการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้าน

- การจัดการ การบัญชี การเงิน และการตลาด

- การออกแบบสินค้าและบรรจุภัณฑ์

- การจัดการเครือข่ายการตลาด

- การจัดการสารสนเทศ

- ระบบการติดตามและประเมินผล เพื่อเสริมสร้างความสามารถของคนในท้องถิ่นด้วยกระบวนการและวิธีการที่สร้างความรู้และความเข้มแข็งให้สามารถวางแผนและดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพื้นที่เป้าหมาย เพื่อรวบรวมและจัดทำระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยอาศัยหลายฝ่าย หลายองค์กรในท้องถิ่นร่วมกัน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการจัดทำแผนงานวิจัยและโครงการวิจัย ใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ กระบวนการกลุ่มย่อยและใช้เทคนิควิธี A.I.C โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. คณะผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากมหาวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน สมาชิกชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

2. คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ไปสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสัมภาษณ์กลุ่มเน้นด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ สามารถพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลได้หากผู้ให้ข้อมูลให้ข้อมูลไม่ตรงประเด็น หรือไม่เข้าใจคำถามในการสัมภาษณ์

3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย โดยการจัดเวทีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้สมาชิกที่อยู่ใน

พื้นที่เป้าหมายได้ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ เพื่อศึกษาศักยภาพและความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย

4. คณะผู้วิจัยนำศักยภาพของกลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมายมาออกแบบชุดกระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการแบบครบวงจร เพื่อให้สอดคล้องตามศักยภาพและความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย

5. วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการ การบัญชี การเงิน และการตลาด การออกแบบสินค้าและบรรจุภัณฑ์ การจัดการเครือข่ายการตลาด การจัดการสารสนเทศ ระบบการติดตามและประเมินผล

6. วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพื้นที่เป้าหมายเพื่อรวบรวมและจัดทำระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

7. วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพื้นที่เป้าหมาย เพื่อสร้างเครือข่ายด้านต่าง ๆ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และหาแนวทางพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยอาศัยภาคีในการพัฒนาจากหลายฝ่าย หลายองค์กรในท้องถิ่นร่วมกัน

3) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ให้สมาชิกชุมชนในพื้นที่เป้าหมายทุกท่านร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเอง โดยใช้เทคนิควิธี SWOT Analysis วิเคราะห์ร่วมกับเทคนิค Mind map โดยชุมชนในเวทีสาธารณะของชุมชนเอง

ผลการศึกษา

โครงการพัฒนาระบบบริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างเป็นระบบและยั่งยืน จังหวัดนครพนม ได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ และสามารถพัฒนาระบบบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านการผลิต การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารการเงินและบัญชี และด้านการตลาด พร้อมทั้งให้เกิดแนวทางการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยใช้วิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การระดมสมองเพื่อวิเคราะห์หาศักยภาพของกลุ่ม และการจัดอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. จากกิจกรรม “การศึกษาบริบทกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม” ทำให้ทราบว่า ศักยภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้นมีมากมาย ได้แก่ ทูทางวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า ทูทางสังคม คือ การรวมกลุ่มของคนภายในชุมชน ทูทางทรัพยากร ธรรมชาติ คือ ป่าไม้ และ หนองน้ำ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้นำศักยภาพของตนเองมาบูรณาการรวมกัน เพื่อก่อให้เกิด “กลุ่มวิสาหกิจชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน เป็นการใช้เวลาว่างหลังการทำนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป้าหมายสูงสุด คือ การดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านให้สืบทอดสู่ลูกหลานต่อไป

2. จากกิจกรรม “การพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน” ในโครงการ “อบรมความรู้

เรื่อง “วิสาหกิจชุมชน” ทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจ แนวคิด “วิสาหกิจชุมชน” ในแนวทางที่ถูกต้อง และสามารถพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม และสร้างความยั่งยืนให้กับกลุ่มของตนเอง

3. จากกิจกรรม “การพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน” โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม ทำให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม ได้พบปะ พูดคุย เพื่อสร้างความคุ้นเคย และได้ความรู้ แนวทางในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตนเองเพิ่มมากขึ้น ผลลัพธ์สูงสุดของกิจกรรมนี้ คือ การเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ พร้อมกับความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้องที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยที่เป็นกันเอง สามารถกล้าแสดงออกในการเล่าความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจของตน เพื่อแลกเปลี่ยนกันและกัน

4. จากกิจกรรม “การสะท้อนปัญหากลุ่มวิสาหกิจชุมชน” โดยจัดเวทีการเรียนรู้ของกลุ่ม” ทำให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้มีโอกาสพูดคุยเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น และระบายความอัดอั้นตันใจ ซึ่งส่งผลสะท้อนทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น และผลลัพธ์สูงสุด คือ เกิดกระบวนการระดมสมองของสมาชิกกลุ่มเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้กลุ่มวิสาหกิจฯ ของตนเอง สามารถก้าวเดินและพัฒนาต่อไปได้ โดยมีความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกกลุ่มเป็นกำลังสำคัญ

5. จากกิจกรรม “การวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน” โดยใช้เครื่องมือ SWOT

ANALYSIS เพื่อเสริมจุดแข็ง ลบจุดอ่อน ขยายโอกาส และขจัดอุปสรรค ทำให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้ทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่ม เพื่อนำไปจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพของกลุ่มฯ ตนเองให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น และส่งผลให้เกิดกระบวนการระดมสมองของสมาชิกกลุ่มเพื่อแก้ไขจุดอ่อนของกลุ่ม และหาแนวทางป้องกันอุปสรรคที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

6. จากกิจกรรม “การพัฒนาระบบบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน” ได้แก่ การบริหารงานภายในองค์กร การเงินและการบัญชี การตลาด โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและมีกิจกรรมหลากหลาย ได้แก่ การระดมสมอง การจัดเวทีการเรียนรู้ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาดูงาน ส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนำองค์ความรู้ และผลที่ได้รับจากกิจกรรมกลับไปพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็ง และเกิดระบบการบริหารงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ พร้อมทั้งได้สัญลักษณ์สินค้า (โลโก้) ซึ่งดำรงไว้ตามเอกลักษณ์ท้องถิ่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตน และบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม ซึ่งเกิดจากการระดมสมองของสมาชิกกลุ่มฯ และท้ายที่สุด คือ ความเชื่อมั่น และความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของตนให้มีความเข้มแข็ง เสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันสู่ระดับสากล

จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพของ ตนเอง และกระบวนการพัฒนาระบบบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแบบครบวงจร โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมกันระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 5 กลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชนทั้ง 5 กลุ่ม มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน และซึ่งที่สำคัญที่สุด คือ อยากทำงานร่วมกัน และ อยากแก้ปัญหาร่วมกัน จึงก่อให้เกิดกิจกรรม “แนวทางการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” โดยมีคณะผู้วิจัยเป็นผู้เชื่อมประสานและอำนวยความสะดวก (Facilitator)

7. จากกิจกรรม “แนวทางการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดแนวทางการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน คือ การก่อตั้งของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจะมีโครงสร้างของคณะกรรมการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเฉพาะด้านที่กลุ่มวิสาหกิจฯ เห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการเครือข่าย

8. จากกิจกรรม “การพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน” โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมอง ทำให้เกิดการผสมผสานของผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทั้งในด้านบรรจุภัณฑ์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนในรูปแบบจำลอง เพื่อสร้างเสริมมูลค่าเพิ่ม โดยผ่านการศึกษาความเป็นไปได้ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

อภิปรายผล

การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแบบประสานพลังที่มีความเข้มแข็ง จะต้องมาจากศักยภาพที่มีความเข้มแข็งของแต่ละกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยประกอบไปด้วย

1. แกนนำที่เข้มแข็ง ผู้ซึ่งเป็นแกนนำของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ควรมีความรู้ภูมิปัญญา ความศรัทธาและความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา

องค์กร และสามารถนำพากลุ่มสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนก้าวไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

2. เป้าหมายที่ชัดเจน การดำเนินงาน “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” ต้องมีเป้าประสงค์ที่ชัดเจนในหลักการทำงานร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เดินทางไปตามเป้าประสงค์ได้อย่างถูกทางและถูกต้อง อาศัยความร่วมมือกันโดยทุกคนมีบทบาทและมีความสำคัญ

3. สมาชิกเคารพในกฎระเบียบ กฎระเบียบมีไว้สำหรับให้สมาชิกเครือข่ายฯ ทุกคนปฏิบัติ เพื่อให้การทำงานร่วมกันเป็นทีมเป็นไปด้วยความราบรื่น และเรียบร้อย

4. มีการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีฐานอยู่ที่ “ความรู้” จึงต้องมีการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม สัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน ไปศึกษาดูงานด้วยกัน หรือไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และทำให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ด้วย ไม่ใช่เรียนรู้แต่ผู้นำเท่านั้น การจัดการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ อย่างต่อเนื่องจึงต้องมี และเครือข่ายจะดำเนินการเรื่องนี้ได้ดี ถ้าหากร่วมมือกัน แบ่งงานกันทำ

5. การแบ่งปันทรัพยากร การแบ่งปันแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ตนเองมีให้สมาชิกคนอื่นได้ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นสมาชิกเครือข่ายที่ต้องการเอื้ออาทรต่อกัน และอาจพัฒนาไปสู่การแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน

6. การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีกระบวนการผลิตร่วมกัน จัดจำหน่ายร่วมกัน และลงทุนร่วม ซึ่งเป็นอีกก้าวหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายได้ทำงานร่วมกัน

7. ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง ที่ทำให้

อยากทำงานร่วมกัน อยากช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ใช่เพียงเพราะผลประโยชน์ทางวัตถุสิ่งของ แต่เพราะอยากช่วยกันให้ทำงานให้ได้ แก้ปัญหาให้ได้ ข้อนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้เครือข่ายอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะมีรากฐานอยู่ที่ภูมิปัญญาของท้องถิ่นทุกแห่ง ซึ่งในอดีตผู้คนก็อยู่กันเป็น “เครือข่าย” มาตลอด ฟังพาอาศัยกันในรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ

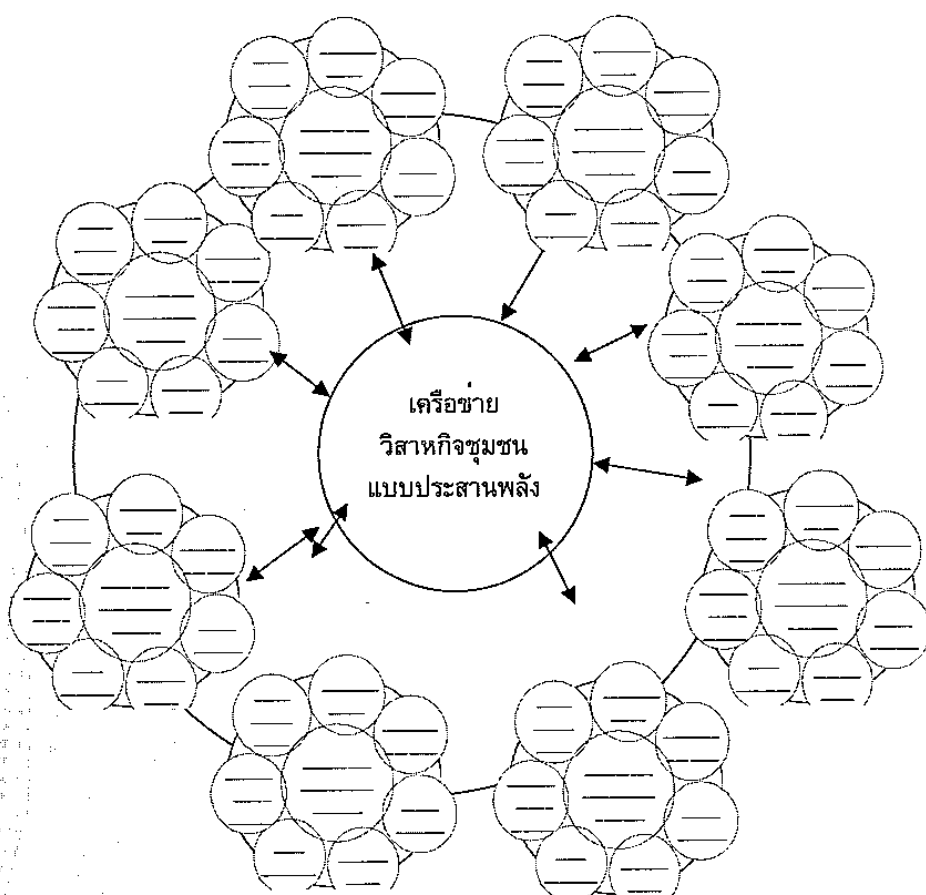
ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความสำเร็จของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทั้ง 7 ประการ สามารถชี้วัดความสุขของสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทั้ง 8 กลุ่มได้จาก “ดัชนีชี้วัดความสุข” ของ GNH (ความสุขของมวลรวมประชาชาติ) ซึ่งยึดหลักว่าการพัฒนาสังคมมนุษย์ที่แท้จริงเกิดจากการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไปเพื่อเติมเต็มและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังนั้น “ดัชนีชี้วัดความสุขของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” จึงนำหลักการของ GNH มาประยุกต์ใช้ ภายใต้รูปแบบการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ให้สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทุกคนมีโอกาสพบความสุขได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการ หรือ “เสาหลักแห่งความสุขทั้งสี่” (Four pillars of happiness) คือ

- 1) การพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน (sustainable economic development)
 - 2) การอนุรักษ์และส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Conservation)
 - 3) การรักษาสีงแวดล้อมทางธรรมชาติ (nature preservation) และ
 - 4) การมีธรรมาภิบาล (good governance)
- และการเชื่อมประสานเครือข่ายในแต่ละด้านจะต้องเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไม่ใช่เครือข่ายจัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ เพื่อสนองตามยุทธศาสตร์ หรือนโยบายที่

ได้กำหนดไว้ โดยไม่ได้คำนึงถึงกลุ่มสมาชิกเครือข่าย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการจัดตั้งเครือข่าย ทำให้เกิดกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจฯ ที่ไม่มีความยั่งยืน และเกิดความสับสนกับทิศทางที่หน่วยงานของรัฐกำลังจะพาเดินไป จนสมาชิกกลุ่มเครือข่ายฯ ต้องพากันมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง เพื่อค้นหาตัวตนที่แท้จริง

ดังนั้น การเริ่มต้นเครือข่าย จึงไม่ควรเริ่มด้วยการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดละเอียดลงไป

ทุกเรื่อง เพราะไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น ให้มีเพียงกฎเกณฑ์เบื้องต้นร่วมกัน เช่น การกำหนดบทบาทหน้าที่บางอย่างเท่านั้น กฎเกณฑ์ควรเกิดขึ้นพร้อมกับวิวัฒนาการของเครือข่าย เป็นผลที่ค่อย ๆ เกิดจากการทำงานร่วมกัน กฎเกณฑ์จึงจะมีลักษณะเป็น “ธรรมชาติ” มากกว่า ดังภาพประกอบที่ 6.1 ไม่เช่นนั้นองค์กรที่ส่งเสริมสนับสนุนเครือข่าย จะเป็นผู้มีบทบาทนำในการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาแทนที่ “สมาชิกเครือข่าย”

ภาพประกอบที่ 1 รูปแบบเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนแบบประสานพลัง

แนวทางการเชื่อมเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครพนม กลุ่มสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้ศึกษาศักยภาพของกลุ่มและความพร้อม พบว่าสามารถเชื่อมเครือข่ายได้ในด้านเครือข่ายการจัดซื้อวัตถุดิบ (เฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอพื้นบ้าน) , เครือข่ายด้านข้อมูลข่าวสาร, เครือข่ายด้านบรรจุภัณฑ์, เครือข่ายด้านการตลาด และเครือข่ายการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่วนเครือข่ายที่มีความต้องการเชื่อมกับสถาบันการศึกษา และหน่วยราชการในพื้นที่จะเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีอยู่ในจังหวัดนครพนม ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานราชการ ดังนั้น ความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านต่าง ๆ จึงไม่เป็นไปตามศักยภาพที่แท้จริงของกลุ่มต่าง ๆ การพัฒนาการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มจากการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ โดยการนำผู้แทนกลุ่มหรือประธานกลุ่มเข้าร่วมอบรมสัมมนาความรู้ในด้านต่าง ๆ มากมาย ซึ่งในทางทฤษฎีมีความเป็นไปได้สูง แต่ในทางปฏิบัติพบว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะศักยภาพด้านต่าง ๆ ของประธานกลุ่ม หรือผู้แทนกลุ่มที่ไปเข้าร่วมประชุมสัมมนามีศักยภาพและระดับความรู้แตกต่างกัน รวมทั้งบางกลุ่มมีการสลับส่งตัวแทน เปลี่ยนตัวบุคคลไปเรื่อย ๆ เป็นครั้ง ๆ ไป พอผู้แทนกลับมาถึงกลุ่มก็ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับมาให้สมาชิกกลุ่มเข้าใจได้ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันต้องมีวิธีการถ่ายทอดที่สามารถปรับไปตามบริบทของกลุ่มได้ ซึ่งไม่สามารถกำหนดเป็นสูตรสำเร็จได้

ดังนั้น จึงควรสร้างกลุ่มต้นแบบวิสาหกิจชุมชน โดยอาศัยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ชุมชน และผู้วิจัยจากสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นผู้เชื่อมประสานให้เกิดกระบวนการขึ้น (Facilitator) โดยแต่ละกลุ่มอาจใช้เทคนิคและกระบวนการที่แตกต่างกัน เช่น การจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ในด้านต่าง ๆ ที่มีความต้องการของกลุ่ม ซึ่งความต้องการนั้นจะต้องถูกสะท้อนจากสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสียในกลุ่มตามความเป็นจริง จะเป็นเช่นนั้นได้ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการจัดทำข้อมูลด้านต่าง ๆ ของกลุ่มเป็น รวมทั้งข้อมูลที่เป็นทุนชุมชน เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นพี่เป็นน้องและความไว้วางใจกันในชุมชน และสามารถใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน รู้จักวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ภูมิใจในรากเหง้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนที่เป็นศักยภาพแท้จริงของกลุ่มจนกล้าลงทุนเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการอย่างเด็ดขาด (ส่วนหากต้องการความช่วยเหลือถือว่าเติมเต็มหรือสมทบส่วนที่ขาด และส่วนที่เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้กับทางกลุ่ม ส่วนการเชื่อมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเครือข่ายนั้น จะต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์และความต้องการของแต่ละกลุ่มที่มีศักยภาพพอ ซึ่งการเชื่อมโยงเครือข่ายจะเป็นประโยชน์ โดยในด้านที่มีศักยภาพสูง ก็จะมีการประสานพลังยิ่งขึ้น หากด้านที่ศักยภาพต่ำจะเกิดการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

กมล สุดประเสริฐ. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research).
เอกสารอัดสำเนา (ม.ป.ป.)

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (2547). สหกรณ์การเกษตรจัดการยุคใหม่
สำหรับวิสาหกิจชุมชนไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท ดี เอ็มเพอเรีย พี.กรุป จำกัด.

กฤษณา นิลศรี (2545). วิสาหกิจชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจจากหญ้า. วารสารส่งเสริมการลงทุน.
13 (ธันวาคม 2545) : 68 - 71

แก้วสรร อติโพธิ และคณะ (2546). การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจเพื่อยกระดับความสามารถในการ
แข่งขันของประเทศไทย. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. (มีนาคม - เมษายน 2546) : 32 - 41

จักรพร อุ่นจิตต์ (2548). คลัสเตอร์พันธมิตรอุตสาหกรรม. วารสารอุตสาหกรรมสาร.
(พฤษภาคม - มิถุนายน) : 38 - 41

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2534). ผ้าไหมและหัตถกรรมสิ่งทอในเอเชียอาคเนย์ : มิติทางประวัติศาสตร์
และสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรังสิต.

ฉัตรนภา พรหมมาและคณะ (๒๕๔๗). การพัฒนาเครือข่ายระหว่างรัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชนเพื่อ
การพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบครบวงจรภายใต้นโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ๖
จังหวัดภาคเหนือ. การประชุมทางวิชาการเพื่อนำเสนอผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ
กับการวิจัยเพื่อท้องถิ่น : ๑๖๗ - ๑๗๓

บริษัทเมจิกไลน์ จำกัด (2534). สิ่งทอไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท เดอะลิเบอร์เรเตอร์ จำกัด.

พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (๒๕๔๗) เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. กรุงเทพฯ. โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๒). เศรษฐกิจชุมชน : ทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2535). เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องผ้าเอเซีย : มรดกรรมทาง
วัฒนธรรม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร (2544). โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ.

นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

มาตรฐานการศึกษา (๒๕๔๖) สภาสถาบันราชภัฏ. สำนักงาน, กระทรวงศึกษาธิการ ชุมติวิชาการจัดการ
และการวางแผนธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร

- มาลินี จารุชัยมนตรี. (2548). คลัสเตอร์สิ่งทอ. วารสาร Colour Way. 11 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2548) : 24 - 26.
- วรพจน์ ประสานพานิช (2547). การพัฒนาขีดความสามารถของอุตสาหกรรมไทย ด้วยแนวทางการพัฒนาคลัสเตอร์. วารสารผู้ส่งออก. 17 (ธันวาคม 2547) : 63 - 74
- รัชนา สังข์ศรีศรี (2545). วิสาหกิจชุมชน : รากฐานที่มั่นคงของเศรษฐกิจไทย. วารสารผู้ส่งออก 16 (ตุลาคม 2545) : 45 - 49.
- วิจิต ธารุเพ็ชร (๒๕๔๗). วิสาหกิจชุมชน. Available (Online) <http://valor.riy.ac.th/research/document/publication/smce.html> (๒๐๐๔, ๑๗ Aug)
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2530). ผ้าไหม : พัฒนาอุตสาหกรรมและสังคม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ (2527). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : ปานยา.
- สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2546). 1 ปี สสวช. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). ฐานคิด. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เครือข่าย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข. กรุงเทพฯ เจริญวิทย์การพิมพ์
- สุมาลย์ ไหมส (2525). ผ้าพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2529).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) เครือข่ายวิสาหกิจ : แนวคิดและแนวทางการพัฒนา. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- (2548). เครือข่ายวิสาหกิจ : แนวทางการดำเนินงานและกรณีตัวอย่าง บทเรียนการพัฒนาคลัสเตอร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ. : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- (2548). คลัสเตอร์นั้นสำคัญไฉน. กรุงเทพฯ. : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- (2549). รายงานผลการดำเนินงาน คณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ พ.ศ. 2545 - 2547. กรุงเทพฯ. : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดนครพนม. เอกสารประกอบการสัมมนา : เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน. (อัดสำเนา) ม.ป.ป..
- อดิทัต วะสินนท์ (2547). การรวมกลุ่มในลักษณะของคลัสเตอร์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : ม.ป.ป.เอกสารแนบท้ายบันทึกความร่วมมือคลัสเตอร์ เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2547 ณ ดิกสันติโมทีริ ทำเนียบรัฐบาล. เครือข่ายการประสานงานและผลักดันการพัฒนาคลัสเตอร์.วารสารผู้ส่งออก. 17 (พฤษภาคม 2547) : 13 - 18.